

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА
ТА РОЗВИТОК
ТВОРЧОЇ
ОСОБИСТОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 3

	<i>Marzena Lubowiecka. Pierwsze próby instytucjonalizacji życia muzycznego we Lwowie od końca XVIII wieku, aż do powstania Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego w 1859 roku</i>	331
64	<i>Małgorzata Zarebińska. Zygmunt Herembeszta sonatina na klarnet i fortepian</i>	
68	<i>znaczenie kolorystyki w interpretacji utworu</i>	340

РОЗДІЛ III.

Методика музичного навчання і виховання

73	<i>Габрук О.Р. Дидактична гра як засіб розвитку музичних здібностей учнів</i>	
78	<i>початкових класів</i>	365
88	<i>Горкава Г.В. Педагогічні умови розвитку музичної грамотності</i>	
94	<i>молодших школярів</i>	373
00	<i>Гринь І.О. Формування уявлень про художній образ в процесі музично-</i>	
09	<i>виконавської підготовки</i>	381
16	<i>Гумінська О.О. Технологічний підхід до уроку музичного мистецтва в</i>	
26	<i>ЗНВЗ</i>	386
31	<i>Демчишак О.М. Естетичний розвиток молодших школярів ЗНЗ засобами</i>	
41	<i>українського музичного фольклору</i>	392
48	<i>Євстифєєва Д.О. Методи розвитку творчих здібностей дошкільників на</i>	
52	<i>музичних заняттях в ДНВЗ</i>	398
58	<i>Зяць О.З. Хоровий клас як творча лабораторія в процесі підготовки</i>	
65	<i>майбутнього вчителя музики</i>	403
74	<i>Кляйко Н.А. Розвиток почуття ритму у дітей молодшого шкільного віку</i>	409
78	<i>Колесніков С.А. Розвиток музичних здібностей молодших школярів у</i>	
85	<i>процесі занять в пародно-інструментальному ансамблі</i>	415
92	<i>Котюжинська О.П. Особливості естетичного розвитку в молодшому</i>	
00	<i>шкільному віці</i>	421
06	<i>Крижановська Т.І. Науковий вектор творчого становлення майбутнього</i>	
13	<i>вчителя в курсі історія музики</i>	427
18	<i>Семенович К.Л., Крижановська Т.І. Методи розвитку музичного інтересу</i>	
	<i>учнів-скрипалів початкових класів ДМШ</i>	434
	<i>Наумюк А.М. Методи розвитку метроритмічного відчуття на уроках</i>	
	<i>музичного мистецтва в початковій школі</i>	443
	<i>Потапчук Т.В. Музична культура молодших школярів в системі сучасної</i>	
	<i>освіти</i>	450
	<i>Радковська Л.М. Музична освіта православної орієнтації як прогресивне</i>	
	<i>явище XVII – XVIII століття</i>	455
	<i>Радковська Л.М., Студинська В.В. До питання історії розвитку поза-</i>	
	<i>шкільної освіти у вітчизняному освітньому просторі</i>	460
	<i>Фортельна К.І. Формування мотивації до фортепіанного виконавства на</i>	
	<i>уроках зі спеціального інструменту в учнів ДМШ</i>	466
	<i>Шихова Г.І. Творча активність школярів на уроках музичного мистецтва</i>	471
	<i>Про авторів</i>	481

МУЗИЧНА ОСВІТА ПРАВОСЛАВНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ПРОГРЕСИВНЕ ЯВИЩЕ XVII – XVIII СТОЛІТТЯ

Анотація. В статті розкриваються питання музичної освіти в період XVII – XVIII ст. та виховання студентства на основі православної християнської традиції.

Ключові слова: християнське вчення, православна музика, музична освіта.

Анотация. В статье раскрываются вопросы музыкального образования в период XVII – XVIII ст. и воспитания студентов на основе православной христианской традиции.

Ключевые слова: христианское учение, православная музыка, музыкальное образование.

Annotation. In the article the questions of music education during the XVII – XVIII century and training of students on the basis of the Orthodox Christian tradition.

Keywords: Christian doctrine, the Orthodox music, music education.

Постановка проблеми. Багатовікова система вітчизняної освіти будувалася на релігійних засадах та християнських цінностях. Зростання інтересу до музично-освітньої і культурної спадщини українського народу є однією з важливих ознак сучасних досліджень і необхідністю часу.

Перед українським суспільством сьогодні постала серйозна проблема, пов'язана зі станом виховання й освіти молодого покоління, відчуженого від традиційних національних цінностей свого народу. Для того, щоб покращити ситуацію, необхідно використати усі можливі засоби виховання і навчання. У цьому питанні одне з важливих місць відводиться не тільки мистецтву, але й релігії. Система державної освіти не порушує світського характеру навчання, оскільки не встановлює цензу на віросповідання та відправлення релігійного культу, але надихає молодь на пошуки Істини, формувати в них справжні моральні почуття, виховувати патріотизм, любов до ближніх, до власної Батьківщини, через знання її історії та культури.

Аналіз досліджень. Проблема музичної освіти, вплив православної музики на духовне виховання молоді, досягнення вітчизняної православної традиції привертала увагу таких дослідників як Д. Антонович, Н.Герасимова-Персидська, І.Крип'якевич, С.Миропольський, Д.Розумовський та ін. В наш час ця проблема стає предметом дослідження вітчизняних науковців: І.Григорчук, Л. Корній, Л.Кияновська, М.Маріо, Ю.Медведик, Л. Москальова, Л.Процик, В.Сивоход, В.Снитіна, Ю. Ясиновський тощо.

Мета нашої статті – привернути увагу педагогів-музикантів та студентства на досягнення православної музичної освіти та його вплив на виховання національно-свідомої, духовно багатой особистості.

Виклад основного матеріалу. Одне з важливих місць для становлення вітчизняної музичної освіти мало звернення нашого народу до християнського вчення. Після хрещення Русі рівноапостольним князем Володимиром, в IX столітті християнство отримало розповсюдження як державна релігія. З цього часу музична освіта починає розвиватися у двох напрямках: фольклорному та у напрямку православних традицій. Кожний з цих напрямків розвивався за своїми внутрішніми законами, але одночасно вони були і взаємопов'язані між собою. Характер цього зв'язку визначався духовно-релігійними постулатами Православної церкви, що знаходила своє втілення в давньоруській православній педагогіці.

Між тим історично доведено, що православна християнська традиція завжди з незмінною повагою ставилася до світської освіти. Багато хто з учителів Церкви навчалися у світських школах та академіях і вважали науки, що в них викладалися, обов'язковими для віруючої людини. Святитель Василій Великий писав, що "зовнішні науки не шкідливі" для християнина, який повинен почерпати з них усе, що сприяє моральному вдосконаленню та інтелектуальному зростанню [8].

Для нашого народу, як народу глибоко віруючого, однією з перших була потреба спілкування з Божественним, а тому він завжди зберігав свою національну специфіку як за змістом, так і за формою. Це традиції, обряди, ритуали, своєрідність літургії, де відбилася пісенна вдача українського народу.

Спів – був надійним супутником усього життя людини: церковним співом зустрічали немовля на хрещенні у храмі; у початковій школі – дітей навчали богослужбовим розспівам; старші вихованці – втілювали свої знання під час церковних служб; у середніх та вищих навчальних закладах навчання співу та вивчення духовних пісень активно продовжувалося і розповсюджувалося.

В багатьох стародавніх письменнях, що дійшли до нас, висловлюється думка про те, що музика – це наука, премудрість. Звичайно більшість міркування про користь музики, її витонченість, красу відносяться саме до мистецтва співу. Ще в середині XVI столітті архієпископ Макарій своєю "Наказною грамотою" вимагає від церковного співу такого впливу на слухача, щоб "вуха би чули та серце розуміло" [5, с.15].

В XVII столітті на музику звертають ще більшої уваги, зокрема відзначається, що її неможливо пізнати без книжкового знання (І.Коренев), і що вона навіть більш висока ступінь знань ніж філософія. Про такий зв'язок музики та науки, писав в V столітті Августин Блаженний в своїй роботі "Шість книг про музику", а в стародавній Русі музика вважалася однією (четвертою) із "семи вільних мудростей" чи то "вільних мистецтв" [4].

Сила співу, за уявою стародавніх книжників, в тому, щоб наблизити людину до Бога, зробити її благородною та моральною. Дидактичний вплив музики – у її здібності пробудити до добрих справ, до милосердя, любові тощо. Саме через пізнання музики – людина пізнає красу світу.

На той час православну музику і освіту могли позбавити її своєрідності і в цілому загальмувати її розвиток. Причин було декілька. По-перше, посади вчителів здебільшого займали італійські композитори та капельмейстери, а тому все, що стосувалося музики, було замінено на зразок італійського: на богослужбові тексти православної церкви клася італійська музика, а тому, під час служб Божих, виконувалися і звучали твори італійського оперного стилю. По-друге, цією музикою католики користувалися як міцною зброєю, щоб насадити унію серед західного православного населення Русі. Православні українці змушені були шукати якісь форми та методи для протистояння їхньої експансії.

Шлях до досягнення цієї мети пройшов через запозичення деяких католико-протестанських методів та принципів освіти та співу. Саме тому, в багатьох містах північно-західної Русі утворювалися Братські школи, з українською мовою навчання, вчителі яких піклувалися не лише про освіту, а й виховання учнів, про прищеплювання їм почуттів гарячої любові до свого народу і вітчизни. Братствами називалися громадські організації православного люду, до складу яких входили шляхтичі, вчителі, письменники, вчені, митці та представники інших верств міського населення [2, с.129].

Музика вивчалася в єдиному комплексі з філософськими, гуманітарними, природознавчими науками і була неодмінним компонентом цілеспрямованого педагогічного впливу на становлення особистості. Організуючи школи, братства відразу запроваджували в них вивчення церковного співу. Відомими є факти впровадження та вивчення церковного (партесного) співу в навчальних закладах України XVII-XVIII ст.

Так, в архівних документах, що збереглися до нашого часу, йдеться про те, що в 1604 році у Львівських братчиків був свій хор, який навчався партесного співу "щоб його можна було б протиставити пишному католицькому богослужінню, як щось самобутнє й рівноцінне за емоційним впливом"[1, с.113]. У статуті Львівської та Луцької братських шкіл, наприклад, зазначалося: "Учитель має усно й на письмі учням подавати знання з граматики, риторики, діалектики, мусикії (музики) та інших наук" [6, с.240]. При вступі учнів до школи насамперед зверталася увага на голос, і слух... Учень, що співав у хорі, одержував особливу плату, харчування й одягу. Таким чином, стає зрозумілим, що одним з основних предметів у цих закладах було викладання "співу музичного, тобто нотного" [2, с.49].

В Академіях музику також вивчали в єдиному комплексі з філософськими, гуманітарними та природознавчими науками, але разом з тим, вона була і неодмінним компонентом цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість. П.Козицький, аналізуючи умови навчання і виховання в Києво-Могилянській Академії зазначав, що високий рівень розумової підготовки академістів витончував їхнє музичне чуття, надавав йому "мудрості" [6].

Однією з форм організації процесу навчання музиці в Києво-Могилянській Академії були так звані "Класи нотного співу та читання", діяльність яких передбачала досягнення музичної грамотності (на професійному рівні) і певної виконавської майстерності в галузі хорового мистецтва. Підтвердженням цього можуть слугувати згадки про церковну музику і манеру її виконання, наведені П.Козицьким з посиланням на "Євфхаристиріон", в якому "мусикія" – це дисципліна, що входила до "семи наук вільних". У розділі "Леторосль наук седмая" читаємо: "юж хори виступають умильним співанням, допоможи ангелам слічним викриканням" [6, с.241].

Найбільшою увагою заслуговує використання музики як засобу духовного розвитку учнів у досягненні високого рівня їхньої самостійної музичної діяльності. Так, серед занять, які мали відвідувати в академії, були хорове виконання, інструментальний клас, композиція. Студенти здобували міцні теоретичні знання, збагачували репертуар різноманітними музичними жанрами, оскільки добре знали духовну, світську та народну музику.

Виконувати піснеспіви дозволялося і поза храмом, адже, на думку Отців церкви, багато святих писали вірші, які можна вірним співати на вулицях (Іоан Златоуст), тим самим відволікаючи їх від пісень еретиків (Єфрем Сірін). Студенти саме співанням кантів та псалмів заробляли собі на життя. Разом з тим вони були носіями "шкільної премудрості", оскільки способи їхнього розспіву і гармонізації переходили в народ, а з народу вони вчилися власних пісень, переймаючи і записуючи їх з метою подальшої популяризації [7, с.17-18].

Серед головних посібників для вивчення нотної грамоти були рукописні, або друковані ірмологіони (ірмолої, ярмолої) – книги, що містили ірмоси канонів усіх восьми гласів. Одними з відомих Львівський та Почаївський ірмолої – перші у східнослов'янських народів нотні набірні видання, які стали значним технічним поступом і зробили значний внесок у розвиток української музичної культури, про що свідчать численні музично-теоретичні праці та історичні документи. Для навчання використовували і вітчизняні підручники: "О пінію божественном", "Наука всея мусикіі" та "Грамматика мусикійская" М.Ділецького. Нотні книжки містили чимало піснеспівів, засвоєння яких збагачувало знання студентів, прищеплювало їм навички професійного виконання.

Цікавими є введення нецерковних молитов, "заради досужості часу", "заради милування", тобто з метою емоційного впливу на слухачів [3]. Серед жанрів духовної музики, що виконувалися поза богослужінням, особливо популярними були канти, псалми, основними ознаками яких була чіткість куплетної форми, багаторазові повтори слів чи фраз, дво-триголосне викладення хорової фактури.

Результатом такого творчого процесу є велика кількість музикантів, регентів, кваліфікованих співаків, учителів музики, навіть теоретиків і композиторів. Так, М.Березовський, ще навчаючись у Київській Академії,

почав писати хорові твори на три й чотири голоси, і виконувати їх зі своїми товаришами, а улюбленою розвагою А.Веделя, за свідченням його сучасника Василя Зубковського, було співання "священних гімнів і кантів", що були поширені серед студентів академії.

Братські школи, Києво-Могилянська Академія в особі своїх вихованців дали найголовніших просвітників, художників, музикантів, поетів, серед яких Ф.Прокопович, Г.Сковорода, В.Григорович-Барський, М.Березовський, Г.Баранович, Г.Левицький, А.Ведель та інші. Найбільше значення освітні заклади того часу мали для розвитку духовності нації, не тільки тому, що готували професійних музикантів, а і тому, що вони були орієнтовані на загальну музичну освіту і виховання студентів.

Висновок. Аналіз досвіду Братських шкіл, Києво-Могилянської Академії дає підстави говорити, що національні традиції в педагогічній освіті того часу були досить прогресивними, новаторськими і плідними для сучасності. Історичні матеріали переконливо доводять нам, що музичні заняття в Братських школах сприяли емоційному, свідомому навчанню, адекватному розумінню й творчій виконавській інтерпретації творів, і таким чином підвищували ефективність впливу музики на духовний розвиток особистості, на усвідомлення нею навколишнього світу та свого місця в ньому.

Найбільшої уваги заслуговує застосування музики як засобу духовного розвитку вихованців, досягнення високого рівня самостійної музичної діяльності, збагачення репертуару різноманітним музичним жанрів (духовна, світська, народна музика) тощо. Являючи собою кращі надбання національної педагогічної думки, ці традиції спрямували подальший розвиток музичної культури і освіти в Україні.

Література:

1. Аскоченський В. Київ с древньшим его училищем Академію. / В. Аскоченський. – Київ, 1856. – 566с.
2. Ісаєвич Я.Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XV-XVIII століття. / Я.Д. Ісаєвич – К.: Наукова думка, 1966. – 252с.
3. Мартынов В.И. История богослужебного пения В.И. Мартынов – М.: РИО ФА, 1994. – 240с.
4. Музична естетика західноєвропейського середньовіччя. Трактати // упор. В.П. Шестакова. – К.: Музична Україна, 1976. – 263с.
5. Николаев Б. Знаменний распев и крюковая нотация как основа православного церковного пения / Б. Николаев – М.: Научная книга, 1995. – 300с.
6. Некрасова Т. Київська академія та її значення в розвитку музичної освіти й професіоналізму / Т. Некрасова // Українське музикознавство. -К., 1971. - №6. – С.238- 244.
7. Процик С.С. Проблема совершенствования музыкально-эстетического воспитания школьников в педагогическом наследии украинских композиторов: Дис. ... канд. пед. наук. / С.С. Процик – К., 1990. – 186с.
8. Церква і освіта – Українська Православна Церква. [Електронний ресурс]- Режим доступу до ресурсу: archiv.orthodox.org.ua/page-1295.html